

Kungsbergs kungsgård

HANS LANDBERG *Statens fastighetsverk*

KORNA VID Kungsbergs kungsgård på Fogdön utanför Strängnäs fick en ny bostad i fjol. De fick flytta in i en nybyggd ladugård tillräckligt stor för att rymma 117 djur. I ladugården får de tak över huvudet under den del av året – från sen höst till början av maj – då det inte finns tillräckligt för dem att äta ute i hagarna.

Kungsgården är statligt byggnadsminne och markerna skyddas enligt § 16 Värdefull fastighet. I de skydds-föreskrifter som föreslagits för området finns angivet att odlingslandskapet ska bevaras och att markerna ska hållas öppna. Kreaturen på Kungsberg är därför i egentlig mening kulturarbetare som med mulen i backen idogt arbetar på att bevara kulturlandskapet.

Ladugården, som Fastighetsverket byggt för kulturarbetarna, har en oisolerad avdelning för djuren med plats för liggbås, gödselgångar och foderbord där alla djur har tillgång till en egen ätplats. Det kommer även att finnas en isolerad del i byggnaden med plats för personal, veterinär och besökare. Ladugården är byggd så att besättningen ska kunna anslutas till KRAV för produktion av ekologiskt kött. Med djurproduktion på Kungsberg finns det också möjlighet för arrendatorn att ha heltidssysselsättning hemma på gården.

Fastighetsverket förvaltar ett trettio-tal jordbruk och har de senaste åren investerat i nya djurstallar vid Tullgarn och Tommarp, bland annat med tanke på de landskapsvårdande

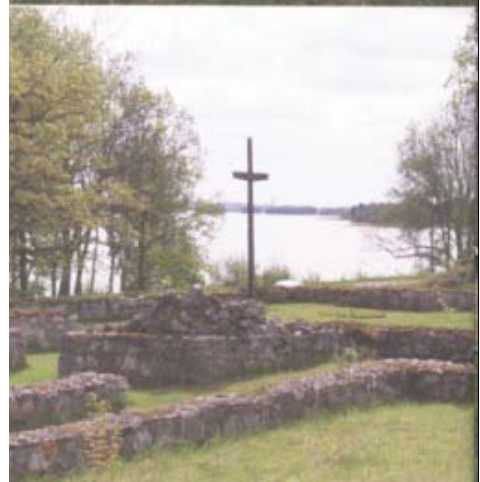
aspekterna. Vid Herresäter kungsgård byggs en tillbyggnad av ladugården med automatisk mjölkrobot och vid Bäckaskog pågår projekteringen för en ny ladugård för kött-djur. Avsikten är att de av Fastighetsverkets gårdar som lämpar sig för betande djur ska ges möjlighet att genomföra detta.

Att hålla hagmarkerna öppna på de kulturhistoriskt intressanta fastigheterna genom naturbete blir på så sätt en del av Fastighetsverkets kulturvårdande uppgift.

Av de kungsgårdar som ännu finns i statens ägo är många kända som kronogods med rötter långt ner i medeltiden. Andra är gårdar som tidigare ägts av kloster eller kyrkan och som drogs in till kronan av Gustav Vasa på 1500-talet i samband med reformationen.

Kungsberg kallades tidigare Vårfruberga och hör till de kungsgårdar som förut varit klosterjord. Ännu finns lämningar av klosterbyggnaderna kvar i direkt anslutning till dagens gårdsbebyggelse.

Vårfruberga kloster tillhörde cistercienserorden och grundades före 1233. Mot slutet av 1200-talet flyttade klostret från trakten av Fogdö kyrka till den nuvarande kungsgårdens läge vid nordöstra stranden av Fogdön. Genom testamenten och gåvor blev Vårfruberga ett av cistercienserordens rikaste kloster med åtskilliga underlydande gårdar med tillhörande åkrar, hagar, skogar, kvarnar, ängar och fisken.

Vårfruberga klosterruin används ibland under somrarna vid friluftsgudstjänster.

Ruinresterna sträcker sig med valvslagna rum in under kungsgårdens mangårdsbyggnad.

Överst. Kungsgårdens Herefordkor har en viktig uppgift att vårda kulturlandskapet.

Sedan Gustav Vasa lagt beslag på klostrens egendomar för kronans räkning vid Västerås recess 1527 lät han riva Vårfruberga kloster. Teglet kom till användning på bland annat Gripsholms slott som kungen nyligen förvärvat och som skulle byggas om till ett modernt och starkt fäste.

Jorden förlänades 1529 först till frälsemannen Söfren Arvidson och från 1544 till kungens hovmarskalk Hans Garstenberg. Gustav Vasa talar i förläningsbrevet om «Wår och kronones gård Wårfrueberg liggande på Fogdön» och det är först på 1560-talet som kungsgården börjar kallas Kungsberg. I drygt hundra år innehades kungsgården av olika adelsmän i förlänning tills den genom Karl XI:s reduktion 1680 kom under kronans omedelbara förvaltning. Sedan dess har Kungsberg fungerat som kronans arrendegård.

Lämningarna av klosterruinerna försvann med tiden allt djupare i marken, och minnet av nunnorna på Fogdön bleknade allt mer. Vid början av 1800-talet kunde ingen längre säga exakt var klostret hade legat. Av en ren slump stötte man 1840 på ett stenvalv under marken då man grävde i en lövdunge intill ett av kungsgårdens boningshus. Den dåvarande riksantikvarien Bror Emil Hildebrand tillkallades och gjorde upp en arbetsplan för utgrävning av ruinen. Under flera år kärrades sedan tusentals lass med kalkgrus ut från backarna runt kungsgården och lades som gödning på åkrarna. Då ruinen slutligen var helt avtäckt visade det sig att den sträckte sig ända in under gårdens mangårdsbyggnad där den användes som jordkällare. Ruinerna har restaurerats vid flera tillfällen och klosterkyrkan används nu ibland vid friluftsgudstjänster.

Det är alltså en trakt och ett landskap med en lång och växlande historia som korna på Kungsberg är satta att förvalta.

De följer, med sina landskapsvårdande insatser, i släktled efter släktled sina kollegor som hållit markerna på Fogdön öppna och ljusa ända sedan tidig medeltid. **KV**